

ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО РОЗКРИТТЯ ЕКОНОМІЧНОЇ СУТНОСТІ РЕГУЛЮВАННЯ

Г. В. Єкель, 2017

Наведено погляди різних науковців стосовно визначення змісту дефініції "регулювання". Встановлено, що це поняття похідне від "регулювати", і саме так представлене у багатьох джерелах. З огляду на це, проаналізовано багато наукових джерел, на основі яких виявлено спільні ознаки досліджуваних категорій. Запропоновано авторське визначення категорії "регулювати". Аналіз праць вітчизняних та зарубіжних учених стосовно змістового наповнення поняття "регулювання" дав змогу виявити, що його варто розглядати у кількох аспектах. Встановлено, що категорії "регулювання" притаманні такі ознаки: системність, контроль, організація, нормативність, синергізм, направленість, гнучкість.

Ключові слова: упорядковувати, регулювати, управління, система, правило.

G. V. Iekel

National Scientific Centre

"Institute of Agriculture of the National Academy of Agricultural Sciences"

THE THEORETICAL APPROACHES TO DETERMINE THE ECONOMIC ESSENCE OF "REGULATION"

G. V. Iekel, 2017

The article presented the views of different scholars on the definition content of "regulation". This concept was derived from "regulate" and that has been represented in many sources were found. It was considered the author of a number of scientific resources were analyzed and identified the major common features in the studied categories. The basic part of research was divided into two parts : focus on regulation as a function of component management, and studying its subtypes on governmental level.

The purpose of the article was to study the semantic content category "regulation".

The main goals of research were the following:

- to analyze different scientific sources on defining content "regulate";
- to identify common features in the study category;
- to propose their own definition "regulate".

Research has shown that most scientists are inclined to believe that "regulate" - means:

- 1) to organize;
- 2) to achieve normal operation mechanism;
- 3) to ensure the smooth interaction of components;
- 4) to subordinate to certain rules;
- 5) to control something.

According to the author, to "regulate" the means to organize a set of objects according to given rules, regulations, procedures for specified results, while ensuring the smooth interaction of components, by monitoring and correction in case of deviation from the desired direction.

The author established that categories "regulation" has the following characteristics: consistency, control, organization, regulatory, synergy, orientation, flexibility.

Consistency is to establish a proper mechanism of interaction of parts, and this is only possible if they staged a joint operation with clear allocation of functions and powers of each component.

Control means using certain rules, principles, methods and ways to monitor the condition of produce and make adjustments in operations in case of deviation from the set parameters.

Orientation - activity in certain defined subject area.

Organization - is the ordering of certain events and processes through regulation.

Synergy - the effect of the coordinated interaction of components.

Normativity - means submission to certain rules, norms

The flexibility provided in adjusting of the object in the desired direction.

Our studies provided an opportunity to make some following conclusions: regulation - should be viewed in several ways:

as a form of management, which includes the impact of the subject to the object in order to achieve certain goals;

as a function of management aimed at implementation of operational tasks and correct deviations that occur during work on the basis of monitoring and analysis activities;

as the means and mechanism of subordination subject to certain laws (rule, order),

as the principle or rule that is subject to certain objects.

According to the author's point of view the studied category plays an important role in process-structural and administrative management. That is, to build a mechanism to regulate agriculture, which would have combined a effective interaction institutional environment and market instruments aimed our further research.

Key words: manage, regulate, control, system, rule.

Постановка проблеми. Сучасні проблеми, з якими стикаються підприємці під час ведення бізнесу у нашій країні, значною мірою пов'язані з недосконалим інституційним середовищем. Недосконала конкуренція, відсутність ефективних важелів ринкової економіки, застарілий господарський механізм регулювання національної економіки з невідпрацьованими інструментами впливу на діяльність суб'єктів господарювання призвели до критичного становища в економіці та сільському господарстві. Розбалансованість інтересів держави, виробника і населення зумовили низку кризових явищ на селі:

- занепад соціальної інфраструктури;
- масову міграцію та еміграцію сільського населення;
- заволодіння великими земельними масивами на правах довгострокової оренди та емфітевзису монополіями;
- порушення балансу агроєкосистеми;
- витіснення з агробізнесу малих та середніх підприємців, фермерських господарств.

Вирішення вищеперелічених проблем можливе через впорядкування усіх складових ринкового механізму та інституційного середовища у єдину систему з налагодженим комплексом дієвих заходів, які направлені на підвищення ефективності суб'єктів господарювання, з одного боку, та виправлення помилок, пов'язаних з глобалізацією та інтенсифікацією в АПК, – з іншого. Одним із ключових інструментів, який здатний поєднати ринкові важелі та систему державного управління, є регулювання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження категорії “регулювання” розглядають праці багатьох науковців. Основна їх частина поділена на дві великі групи: вивчення регулювання як функції менеджменту, складової системи управління та зосередження досліджень на державному регулюванні та його підвидах. Багато учених, таких, як А. Балашов, В. Веснін, І. Герчікова, Р. Дафт, Й. Завадський, Т. Осовська, Г. Козлова, О. Могильний, А. Редькін, В. Кравченко, О. Юшкевич, розглядають регулювання як складову загального менеджменту. Глибший аналіз видів регулювання, визначення місця регулювання у системі процесно-структурного менеджменту наведено у роботах О. Кузьміна, О. Мельник, Л. Ноджак. Питання визначення сутності державного управління та державного регулювання у різних сферах діяльності розглядаються у роботах таких науковців: В. Авер'янова, Г. Атаманчука, В. Бакуменко, В. Власов, І. Олійченко, Л. Оліфіренко, О. Руденко, М. Стрілець, М. Студенікіна, О. Ходаківська, В. Цветкова та ін. Незважаючи на велику кількість наукових досліджень, ринкові трансформації, які сьогодні залишаються невід'ємною складовою розвитку національної економіки, зумовлюють необхідність поглиблених наукових розвідок щодо теоретичного обґрунтування сутності терміна “регулювання”.

Визначення окремих питань та дослідження проблеми. Дослідження обґрунтування теоретичних основ “регулювання” потребує глибокого аналізу цієї категорії. Зокрема, необхідно дослідити зарубіжні видання, базову економічну літературу та адаптувати попередні дослідження до трансформаційних умов ринкового середовища.

Формулювання цілей статті. Мета роботи – дослідити змістове наповнення категорії “регулювання” та визначити його економічну сутність.

Виклад основного матеріалу статті з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Багато науковців розглядають регулювання як „вид управлінської діяльності, спрямованої на усунення відхилень, збоїв, недоліків тощо у керованій системі за допомогою розроблення і впровадження керуючою системою відповідних заходів” [1]. Регулювання – похідне від “регулювати”, і саме так представлено цю категорію в багатьох наукових джерелах.

В етимологічному словнику української мови зазначено, що “регулювати” (від лат. *regulare* – впорядковувати) – запозичення з німецької мови; н. *regulieren*, походить від пізньолатинського *regulo* “регулюю, влаштовую, навчаю”, пов’язаного з лат. *regula* – “норма, правило” [2, с. 234].

Великий тлумачний словник української мови наводить таке визначення:

регулювати (від лат. *regulare* – впорядковувати):

1) упорядковувати, налагоджувати; спрямовувати розвиток, рух будь-чого з метою привести у порядок, у систему;

2) домагатися нормальної роботи механізму, забезпечуючи правильну взаємодію його частин, потрібну швидкість руху тощо [3, с. 432].

У Словнику іншомовних слів представлено кілька формулювань цього слова:

1) упорядковувати, вносити порядок в систему, в якусь діяльність, керувати чимось, підпорядковувати його відповідним правилам, певній системі;

2) встановлювати правильну взаємодію частин механізму;

3) домагатися нормальної роботи машини, установки, механізму тощо; забезпечувати злагоджену взаємодію складових частин, деталей [4].

У тлумачному словнику наведено таке значення слова “регулювати”:

– впорядковувати будь-що, керувати чимось, підпорядковувати його відповідним правилам, певній системі;

– домагатися нормальної роботи машини, установки, механізму тощо, забезпечуючи злагоджену взаємодію складових частин, деталей;

– зменшуючи або збільшуючи швидкість, величину тощо, досягати потрібної сили, належного ступеня виявлення чогось [5, с. 108].

В іноземних джерелах представлено ширше трактування слова “регулювати”:

1) контролювати щось, особливо змусити його працювати у певний спосіб;

2) контролювати або направляти за правилом, принципом, методом тощо: н-д, регулювати господарські витрати;

3) пристосовуватися до деяких стандартних умов або вимог, таких як кількість, ступінь тощо: для регулювання температури;

4) відкоригувати у такий спосіб, щоб забезпечити точність роботи: відрегулювати годинник;

5) підтримувати у повному порядку [6].

Регулювати [7]:

1) привести у відповідність з правилами і принципами;

2) накладати правила, надавати форму або вплив;

3) задати напрямок, виправити або відрегулювати час, кількість, ступінь або швидкість.

Оксфордський словник слово “регулювати” визначає так:

1) контролювати (щось, особливо ділову активність) за допомогою норм і правил, або підтримувати швидкість (машини чи процесу), так, щоб він працював у належний спосіб;

2) встановлювати (годинник або інший пристрій) відповідно до зовнішнього стандарту [8].

В. М. Русанівський пропонує поняття “регулювати” розглядати як: “впорядковувати щось, керувати чимось, підпорядковувати його відповідним правилам, певній системі; домагатися

нормальної роботи механізму, забезпечуючи узгоджену взаємодію складових частин, деталей”. Він визначає регулюючий, як такий, що керує чимось або регулює щось [9, с. 133].

С. В. Мочерний в економічному енциклопедичному словнику наводить таке визначення поняття регулювати:

1) підпорядковувати певному правилу, впорядковувати;

2) встановлювати правильну, необхідну для роботи взаємодію частин механізму, приладу, апарата тощо;

3) робити що-небудь для отримання необхідних показників, необхідного ступеня чогось [10, с. 420].

А. Б. Борисов у Великому економічному словнику пропонує таке трактування поняття “регулювати”:

1) встановлювати правильну, необхідну для роботи взаємодію частин механізму, приладу, апарата тощо;

2) підпорядковувати певному порядку, правилу, впорядковувати [11].

Проведені дослідження дали змогу визначити спільні ознаки у трактуванні поняття “регулювати” (таблиця).

Як показали дослідження, більшість науковців схиляється до думки, що “регулювати” означає:

1) впорядковувати;

2) домагатися нормальної роботи механізму;

3) забезпечувати злагоджену взаємодію складових частин;

4) підпорядковуватись певним правилам;

5) контролювати щось.

На нашу думку, регулювати означає впорядковувати певну сукупність об’єктів, відповідно до заданих норм, правил, процедур, для отримання визначених результатів, забезпечуючи при цьому злагоджену взаємодію складових частин за допомогою контролю та виправлення помилок у разі відхилення від заданого напрямку.

Регулювання розглядається як:

1) “принцип або правила (з/або/без примусової сили закону), що використовуються у контролі, направляючи діяльність або управління діяльністю, організації, системи [12];

2) правило, на основі якого визначається виконання конкретного законодавчого акту [13].

Подібне визначення наводить А. Азриліян: *regulation* (регулювання, правило, розпорядження) – правило, якого повинні дотримуватися фізичні особи або фірми; процедура розроблення і застосування правил [14, с. 678].

Регулювання (англ. *regulation*) – функція менеджменту щодо вивчення змін та факторів зовнішнього середовища, що мають вплив на якість управлінського рішення та ефективність функціонування системи менеджменту фірми, вживання заходів із доведення (удосконалення) параметрів “входу” системи або процесів у ній до нових потреб “виходу” (споживачів) [15].

На думку С. Мочерного, регулювання (лат. *regulo* – впорядковую): 1) спосіб та механізм підпорядкування чогось певній планомірній організації дій, впорядкування; 2) функція управління, що забезпечує функціонування та розвиток явищ та процесів у межах заданих кількісно-якісних параметрів [10]. Використовується у різних сферах діяльності.

Наприклад, регулювання у медицині – це:

а) процес перерозподілу матеріалу (як в зародку), щоб відновити пошкоджені або втрачені частини незалежно від зародку нової тканини;

б) механізм, за допомогою якого ранній ембріон зберігає нормальний розвиток [13].

Відповідно до положень економічної теорії, позитивний результат господарського розвитку досягається адекватним регулюванням, що включає раціональне поєднання ринкового і державного регулювання економіки та саморегулювання товаровиробників [18; 19]. Регулювання економіки – цілеспрямовані процеси, які забезпечують підтримку або зміни економічних явищ і їхніх зв’язків. Може проявлятися у таких трьох формах: директивне планування, індикативне регулювання, ринкове саморегулювання. В реальній економіці можливе поєднання усіх трьох форм регулювання у відповідних співвідношеннях [10].

Регулювання економіки державне – вплив держави на діяльність господарюючих суб’єктів і ринкову кон’юнктуру з метою забезпечення нормальних умов для функціонування ринкового механізму, вирішення екологічних і соціальних проблем.

Трактування поняття “регулювати” різними науковцями

Ознака	Джерело								
	Великий тлумачний словник української мови	Тлумачний словник	Dictionary	Cambridge Dictionary	Русанівський В. М.	Мочерний С. В	Борисов А. Б.	Словник іншомовних слів	English Oxford Dictionary
упорядковувати	+	+	+		+			+	
налагоджувати	+								+
спрямовувати розвиток	+								
домагатися нормальної роботи механізму	+	+			+			+	
забезпечувати злагоджену взаємодію складових частин		+			+		+	+	
підпорядковуватися певним правилам		+				+	+		+
досягати потрібної сили, належного ступеня вияву будь-чого		+							
привести відповідно до правил і принципів			+						+
надавати форму або вплив		+							
задати напрям		+							
контролювати щось			+						+
направляти			+						
вносити порядок								+	
керувати чимось								+	

Джерело: систематизовано автором.

Ми вважаємо, що категорія набуває того чи іншого значення залежно від вибраного об’єкта регулювання.

Регулювання розглядається як діяльність із підтримки у динамічній системі управління виробництвом заданих параметрів. Його завдання – зберегти стан упорядкованості, який задається функцією організації як у підсистемі виробництва, так і в підсистемі управління. Функція регулювання детермінується нормативністю: у полі її зору перебуває будь-яке відхилення від норми. Зміни у самому виробництві фіксуються завдяки диспетчеризації, що є специфічною формою оперативного регулювання [16].

На думку автора, саме функція регулювання забезпечує виконання поточних заходів, пов’язаних з усуненням відхилень від заданого режиму функціонування організаційної системи виробництва. Здійснюється вона у процесі оперативного управління спільною діяльністю людей за допомогою диспетчеризації на основі контролю й аналізу цієї діяльності.

Багато учених вважають, що термін “регулювання” традиційно застосовується в оперативному управлінні виробництвом, де його роль полягає в усуненні перешкод і відхилень від заданих планових показників. Такий самий розгляд функції регулювання застосовується у кібернетиці. В його основу покладено зворотний зв’язок, що використовується для усунення впливів [17].

Найчастіше застосування регулювання пов’язане з потребою природного динамічного розвитку організації, з появою нових завдань управління, з переходом системи у новий стан під впливом внутрішніх і зовнішніх чинників. Регулювання – це вид діяльності, що впливає на керівника і підлеглих так, щоб вони виконували роботу для досягнення цілей організації. У цьому випадку функція регулювання пов’язана із використанням терміном “управління”.

Аналіз досліджень вітчизняних та зарубіжних науковців стосовно змістового наповнення поняття дав змогу виявити, що регулювання є невід’ємною складовою менеджменту. В його основу покладені такі поняття, як контроль, організація, упорядкування,

Категорії “регулювання” притаманні такі ознаки: системність, контроль, організація, нормативність, синергізм, направленість, гнучкість.

Системність полягає у встановленні правильної взаємодії частин механізму, а це можливо тільки за умови їх спільної поетапної роботи з чітким виділенням функцій і повноважень кожної складової.

Контроль – за допомогою певних правил, принципів, методів і способів наглядати за станом об'єкта регулювання і вносити корективи у діяльність у разі відхилення від заданих параметрів.

Направленість – діяльність у певному визначеному об'єктом напрямі.

Організація – полягає в упорядкуванні певних явищ та процесів за допомогою регулювання.

Синергізм – як ефект від злагодженої взаємодії складових частин.

Нормативність – означає підпорядкування певним правилам, нормам.

Гнучкість – представлена у коригуванні діяльності об'єкта у заданому напрямі.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Проведені дослідження дають можливість зробити такі висновки: регулювання – варто розглядати у кількох аспектах:

як вид управлінської діяльності, який передбачає вплив суб'єкта на об'єкт з метою досягнення певних цілей;

як функцію управління, направлену на виконання оперативних завдань, та виправлення відхилень, які з'являються у процесі роботи на основі методу контролю й аналізу діяльності;

як спосіб та механізм підпорядкування об'єкта певній закономірності (правилу, порядку);

принцип або правило, якому підпорядковується певний об'єкт.

На нашу думку, досліджувана категорія посідає важливе місце як у процесно-структурованому менеджменті, так і в системі державного управління. Саме на побудову механізму регулювання у сільському господарстві, який би поєднував ефективну взаємодію інституційного середовища та важелів ринку, спрямовані наші подальші дослідження.

1. Кузьмін О. Є. *Регулювання в системі процесно-структурного менеджменту* [Електронний ресурс] / О. Є. Кузьмін, О. Г. Мельник, Л. С. Ноджак // Вісник НУ "Львівська політехніка". – Режим доступу до журн. : Lviv Polytechnic National University Institutional Repository <http://ena.lp.edu.ua/>.
2. *Етимологічний словник української мови*: у 7 т. / [уклад. : Р. В. Болдирев та ін.; ред. О. С. Мельничук та ін.]. – К.: Наук. думка, 1983. – Т. 5: Р–Т. – 704 с.
3. *Великий тлумачний словник української мови* / П. М. Мовчан, В. В. Німчук, В. Й. Клічак. – К.: Видавництво "Дніпро", 2009. – 1332 с.
4. *Словник іношомовних слів* [Електронний ресурс] / [ред. О. Мельничук]. – К., 1974. – Режим доступу: <http://www.rozum.org.ua/index.php?a=term&d=18&t=28961>
5. *Новий тлумачний словник української мови*: у 3 т. / [уклад. В. Яременко та ін.]. – К.: Аконт, 2007. – Т.3. – 2007. – 926 с.
6. *Cambridge Dictionary* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/regulate/>.
7. *Dictionary* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.vocabulary.com/dictionary/regulate>.
8. *English Oxford Living Dictionaries* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://en.oxforddictionaries.com/definition/regulate>.
9. *Словник української мови* / [ред. В. М. Русанівський]. – К.: Наук. думка. – 2010. – 245 с.
10. *Економічний енциклопедичний словник* : у 2 т. / [ред. С. В. Мочерний]. – Львів : Світ, 2005. – Т. 1. – 2005. – 616 с.
11. *Борисов А. Б. Большой экономический словарь*. – 2-е изд. перер. и допол. А. Б. Борисов. – М.: Книжный мир, 2006. – 860 с.
12. *Businessdictionary* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.businessdictionary.com/definition/regulation.html>
13. *Merriam-webster* : словник-довідник [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/regulation>.
14. *Большой экономический словарь*. – 4-е изд. перер. и доп. / ред. А. Н. Азрилян. – М.: Институт новой экономики, 1999. – 1248 с.
15. *Економічний словник* [Електронний ресурс] / Й. С. Завадський, Т. В. Осовська, О. О. Юшкевич. – К.: Кондор, 2006. – 355 с. – Режим доступу: http://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/KNIGI/KONDOR/EKONOMIC_SL_2006.pdf.
16. *Економічна освіта* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://economy-chnu.at.ua/publ/management/tema_10_reguljuvannja_jak_zagalna_funkcija_menedzhmentu/1-1-0-10.
17. *Осовська Г. В. Основи менеджменту* : навч. посіб. [Електронний ресурс] / Г. Осовська, О. Осовський. – К.: Кондор, 2006. – 664 с. – Режим доступу: <http://www.info-library.com.ua/books-text-5520.html>.
18. *Ходаківська О. В. Теорія регулювання аграрної сфери: методи, форми, принципи* / О. В. Ходаківська // Науковий вісник Херсонського державного університету. – 2015. – Вип. 9, Ч.3. – С. 47–51.
19. *Могильний О. М. Державне регулювання аграрного виробництва в період трансформації економіки* : моногр. / О. М. Могильний. – К.: ІАЕ, 2002. – 430 с.